

Del 5

Møller i den tidligere Tjele Kommune

Af Anna Marie Lebech-Sørensen

Første del af beretningen om møllerne: Bigum, Pederstrup, Løvel, Sødal Skovmølle og Kistrup kan læses i "Tjele på langs", 2010 og anden del om: Meilgård Møllested, Ingstrup Mølle og Tjele Mølle i "Tjele på langs", 2012, tredje del om: Vinge Mølle og Vorning Mølle i "Tjele på langs", 2014 samt fjerde del om: Kvorning Mølle, Aarup Mølle og Viskum Mølle i "Tjele på langs", 2016. I "Tjele på langs", 2020 kan man læse om Ørum Motormølle på Østergade 3.

Velds Mølle ses på Videnskabernes Selskabs kort fra 1789. Kilde: Geodatastyrelsen.

Velds Mølle

Denne mølle med møllegård blev anlagt syd for Ørum ved Velds Møllebæk i et meget dramatisk istidslandskab, delvis formet, da isen smeltede efter sidste istid, ca. 20.000 til 15.000 år før Kr. f. Møllebækken løber ud i et tilløb til Nørreå. Møllen, som nu har adressen Velds Møllevej 7, nævnes første gang i ekstraskattemandtallet for Dronningborg Len i 1613. Den omtales som en mølle uden avl, hvilket må betyde, at møllen ikke havde noget jordtilliggende.

Ifølge ekstraskattemandtallet i 1627 hed mølleren Mads Sørensen, og to år senere var Søren Sørensen kommet til. Da var vandmøllen så "øde" (den kunne ikke bruges) og forarmet, at den ikke skulle betale skat. Årsagen til forarmelsen var uden tvivl general Wallensteins indfald 1627-1629 under Trediveårskrigen.

Ejeren ifølge Matriklen 1664 var rigsråd Jørgen Seefeld, der dog var død i 1662, og fæsteren, mølleren, hed Jørgen Thammesen. Den gamle skyld var 8-6-0-0, mens den nye lød på 4-3-1-0 tønder hartkorn. Matriklen 24 år senere nævner dog den gamle skyld som 4-3-0-0, og møllen havde Viskum Hovedgård som ejer, dvs. amtsforvalter Søren Sørensen. Fæsterens navn var Peder Nielsen, muligvis Peder Jensen Mørch (se nedenfor), da den tidligere fæsters navn ofte ikke var blevet ændret i de officielle

dokumenter. Tydeligvis var der ikke tale om noget slægtskab mellem møllerne i disse år, medmindre der skulle være en forbindelse mellem Mads Sørensen og Søren Sørensen. Mølleriet blev ifølge Matriklen 1688 drevet af et overfaldshjul med sten på 2 alen, og vandhjulet målte 4½ alen. Ager og eng blev sat til 0-2-1-0. Søgningen var ringe, så mølleskylden lød kun på 2-1-0-0. Den var uændret mere end 150 år senere, nemlig i Matriklen 1844.

Slægten Mørch

Ligesom Viskum Mølle overgik Velds Mølle til kronen. Det skete på grund af Søren Sørensens store gæld, og den blev som resten af hans gods solgt til Benedicte Margrethe Brochdorf i 1696. Hun overtog dermed Velds Mølle og dens fæster. Han kaldes i kirkebogen altid kun Peder møller, og i 1687 bar hans kone et barn til dåben i Viskum Kirke. Senere var også mølleren fadder ved dåb i Ørum. Parret fik selv en datter døbt den 23. november 1690. Hun fik navnet Dorthe og blev båret af Dorthe Simonsdatter i Mollerup, Ørum Sogn. Dorthe Simonsdatter var gift med Peder Andersen. De var måske bedsteforældre til den lille Dorthe, og deres datter kunne være Ellin møllers, der døde i 1692 og blev begravet den 14. januar. Hvis det er tilfældet, at hun var Peder møllers kone, så kunne det se ud, som om han giftede sig, inden hun kom i graven – i hvert fald holdt Peder Jensen Mørch bryllup i Viskum Kirke med Anna Madsdatter søndagen mellem nytårsdag og helligtrekongersdag, dvs. den 3. januar 1692. Det er muligvis tale om to forskellige møllere, idet den første Peder møller kunne være Peder Nielsen møller, som kendes fra Matriklen 1688, men han ses ikke død i Ørum Kirkebog. Desuden var Peder Jensen Mørch 43 år gammel, da han giftede sig med Anna Madsdatter, så hun kunne meget vel være hans anden kone.

Møllerkonens baggrund

Anna Madsdatter havde en søster af samme navn og to halvsøstre, Maren og Dorthe Rasmusdatter. Det får man at vide langt senere, i skiftet efter søsteren Anna Madsdatter i Ø, Viskum Sogn, der døde i 1723. Hun var gift med Laurids Andersen Loring, og da hun ingen børn havde, var hendes arvinger hendes søskende: Anna i Velds Mølle, Maren Rasmusdatter i Nr. Vinge var død, men havde efterladt sig sønnen Rasmus Christensen, og Dorthe Rasmusdatter på Nørre Teglgård på Viborg Mark, syd for Loldrup Sø. Det hedder om Nørre Teglgård i kopskatten i 1696, at der da boede to fattige teglbrændere her. De hed Mads og Simon Jespersen og betalte 4 mark. De levede af at brænde teglsten og mursten for proprietæren, som ejede teglværket. Mange år senere var konen til Rasmus Madsen fra Teglgården fadder, da et af Anna Madsdatters børnebørn blev døbt, men hvordan sammenhængen er, har ikke kunnet udfindes. Muligvis har Dorthe Rasmusdatter været gift med Mads Jespersen, og Rasmus Madsen, som døde i 1742, har været en søn.

Datter fører slægten Mørch videre i Velds Mølle

Heller ikke Anna Madsdatter var ung, da hun blev gift med Peder Jensen Mørch, og hun fødte som 42-årig sit første, og så vidt det kan ses, eneste barn, ret hurtigt efter brylluppet. Datteren kom til at hedde Maren ved dåben den 29. januar 1693, og hun blev båret af Simons kæreste (kone) jvf. Dorthe Simonsdatter, der i 1690 bar Dorthe i Velds Mølle til dåben.

Det blev Maren, som førte slægten videre i Velds Mølle. Hun blev den 24. september 1719 gift med Jens Bertelsen, salig Bertel Olsen Smeds søn fra Hammershøj, der overtog møllen efter Peder Jensen Mørch. Maren Pedersdatter nævnes i 1721 som fadder i Viskum. Der var i det hele taget megen kontakt mellem Viskum og Velds Mølle i forbindelse med fadderskaber, og senere indgås der flere ægteskaber mellem Viskumpiger og mænd fra Velds Mølle.

Dog, i Maren og Jens Bertelsens tid tilhørte flere af fadderne ved nogle af deres børns dåb ikke bondestanden. Der var f.eks. mons. Torrup, mademoiselle Kob og provsten Nicolaj

Lytkens kæreste (kone) Augusta Magdalena Fundt, som endda var gudmoder. Også studenten Anders Petersen Volf i præstegården optrådte som fadder ligesom Barbara, degnens kone. I et tilfælde opgav kirkebogsføreren helt ævred, da der var et meget stort antal faddere, og han skrev efter nogle navne: "foruden andre flere, som ikke kan ihukømmes". Jo, fint skulle det være.

Liv og død i Velds Mølle

Maren fik i modsætning til sin mor mange børn. Bertel blev døbt den 2. april 1720, og derefter fulgte stort set et barn hvert andet år. Anne, der kom til verden i 1722, døde i 1725, og trods det, at hun kun var et "lidet" barn, blev hun begravet "med ceremoni". Johannes Døbers dag (den 25. juni) i 1724 døbt en søn Peder, og han blev efterfølgeren i Velds Mølle. Flere børn fulgte, men med Søren i 1732 var det slut. Bedstemoderen Anna Madsdatter døde i en alder af 76 år sidst på året 1727, og hun blev også begravet "med ceremoni" på Ørum Kirkegård. Det skete nytårsaftensdag, mens Peder Jensen Mørch døde elleve år senere 85 år gammel og blev begravet den 10. februar 1734. Døden fortsatte med at holde sit indtog i Velds Mølle. Jens Bertelsen og Marens to døtre Anne på ti og Dorthe på tolv døde og blev begravet samme dag den 15. juni 1738. Bertel, der som den førstefødte sikkert skulle have overtaget møllen efter sin far, døde i 1745, 24 år gammel, og blev begravet den 30. juni. Det skete igen "med ceremoni", hvilket viser noget om møllerfamiliens ganske høje sociale status.

Sønnen Peder, som også kom til at føre navnet Jensen Mørch, giftede sig i en alder af tredive år sankthansdag 1754 med Kirsten Andersdatter fra Møllerup. Hun var blevet døbt den 17. december 1730 og var datter af Anders Andersen, sikkert en gårdmand. Blandt hendes faddere var møller Jens Bertelsen i Velds Mølle, så bekendtskabet med møllerfolkene var af gammel dato. Hendes faster, der hed Maren Andersdatter, bar hende til dåben, og hun var møllerkone i Kvorning (se "Tjele på langs", 2016).

Peder Jensen Mørch (den yngre) og Kirsten Andersdatter var først gårdfæstere i Velds, men Peder fik Velds Mølle i fæste, efter at hans far i en alder af 78 afgang ved døden den 21. maj 1765. Skiftet efter ham blev påbegyndt den 23., men han blev først begravet den 2. juni. Dagen efter afsluttedes skifteforretningen. Han efterlod sig sin kone Maren Pedersdatter og tre sønner: Peder, der efterfulgte ham som møller, nedennævnte Søren i Over Viskum og Jens, der var født i 1730 og døbt den 12. november. Først da skifteforretningen var ved at blive afsluttet, havde man fundet ud af, hvor han opholdt sig. Så vidt man vidste, boede han i Vendsyssel, og det viste sig, at han var skoleholder her. Hvor præcist nævnes ikke, men han tog den lange vej til Velds Mølle for at være med til begravelsen og skiftets endelige afslutning.

Af nærmere undersøgelser fremgår det, at Jens Jensen brugte efternavnet Møller, og at han i hvert fald var skoleholder i Vrensted i Hjørring Amt. Her finder man ham ved folketællingen i 1787. Han var gift med Mette Jensdatter, men der var på det tidspunkt ingen hjemmenværende børn, kun en plejesøn. Der var børn i ægteskabet viser tællingen i 1801. Mette var da død – det skete to år tidligere – mens Jens betegnes som Jens Jensen Møller "senior og exskoleholder".

En søn af samme navn, der nu var 35 år gammel, havde overtaget faderens embede, og en søn ved navn Bertel på 41 år, som var snedker, hørte til husstanden. Jens Jensen junior havde omkring 1790 være ansat på Ellinggård i Elling Sogn, sikkert som "informatør" (huslærer), og var blevet gift i Elling med malkepigen Mette Marie Christensdatter. De fik her sønnen Jens Andreas i 1792, hvorefter de flyttede til Vrensted. Jens Andreas blev seminariuddannet og senere skolelærer i Ossendrup i Vrensted Sogn som tredje generation af lærere fra Velds Mølle i sognet, men hermed var det også slut. En af Jens Christian Møllers sønner blev muremester i Vrensted, mens en blev landøkonom.

Tilbage til skiftet i Velds Mølle

Jens Jensen Møller fik utvivlsomt et godt liv, omgivet af børn og børnebørn her i Vendsyssel, og døde den 29. juli 1808, 81 år gammel. Men der havde ikke været tegn i

sol og måne på, at han skulle blive skoleholder, for det var ikke et læsende hjem, han kom fra. Skiftet efter hans far fortæller, at de eneste bøger, der var i huset, var en bønnebog og en huspostil. Ellers bemærker man vedrørende de registrerede genstande kun et 12 timers stueværk.

Møllens brøstfældighed og anden udgift var i øvrigt så stor, at sønnerne ville slutte skiftet kærligt og ikke forlange nogen arv efter deres far.

Jens fik dog nogle sengeklæder: en blå- og hvidstribet olmerdugs (olmerdug er tværstribet stof med hør- eller bomuldstrend og uldislæt) overdyne, en ringere ditto underdyne, tre hovedpuder samt et par blågarnslagner (blår er affald fra skætning af hør eller hamp), for brødrene havde fået til en seng og andre midler, da de giftede sig. Disse sengeklæder, der sikkert blev pakket i en vadsæk, drog Jens så hjem med, forhåbentlig ikke til fods, men i en diligence.

Peder Jensen Mørch forpligtede sig til, da han overtog fæstet, at sætte mølle og mølleværk i stand, og der blev oprettet en aftægtskontrakt mellem ham og moderen. Den kom ikke til at gælde længe, for Maren Pedersdatter døde 72½ år gammel den 15. juni 1766, og slægten Mørchs tid som møllere i Velds Mølle var snart forbi.

Peder døde nemlig 42½ år gammel den 25. marts 1767, og han nåede lige året før at stå fadder til Maren Sørensdatter, hans farbror Søren Jensen Møllers datter i Viskum, som var møllerkone i Vinge Mølle fra 1816 til 1850 (se "Tjele på langs", 2014). I 1755 var Søren blevet gift med Anne Cathrine Andersdatter i Over Viskum, hvor de kom til at bo, da Søren Jensen Møller overtog sin svigerfars ejendom.

Ved unge Peder Jensen Mørchs død efterlod han sig sin kone Kirsten Andersdatter og seks umyndige børn, og møllen måtte have en ny fæster. Allerede den 3. maj 1767 blev Kirsten trolovet med Peder Rasmussen, som hun blev gift med den 23. august 1767. Han var søn af Rasmus Sørensen på Damsgård i Vorning, nuværende adresse Holmevej 13. Peder Rasmussen var en del år yngre end hun, døbt i Vorning Kirke den 16. april 1743. Fæstebrevet til ham var blevet udstedt den 3. juni 1767, og man læser her, at møllens hartkorn og skyld var som tidligere. Gårdens hartkorn var 4-1-1-1, men Peder Rasmussen frasagde sig den senere.

Peder Rasmussen og Kirsten Andersdatter fik de følgende år flere børn, der enten døde kort efter fødslen eller var dødfødte, så Kirsten fik en meget hård skæbne.

Ved Folketællingen 1787 så husstanden således ud:

Peder Rasmussen	45	husbonde, bonde og gårdbeboer og møller
Kirsten Andersdatter	57	madmoder
Anna Pedersdatter	19	barn af sidste ægteskab
Maren Nielsdatter	31	
Hans Johansen	8	uægte

Mørch-slægten i Velds Mølle uddør

Kirsten Andersdatter døde omkring nytår 1800, 69 år gammel, og blev begravet den 2. januar 1800. Der var ingen børn tilbage fra ægteskabet med Peder Rasmussen, men en søn af hendes første ægteskab med Peder Jensen Mørch boede i Gåsestræde 38, Vandkunsten i København og var kongelig staldkarl.

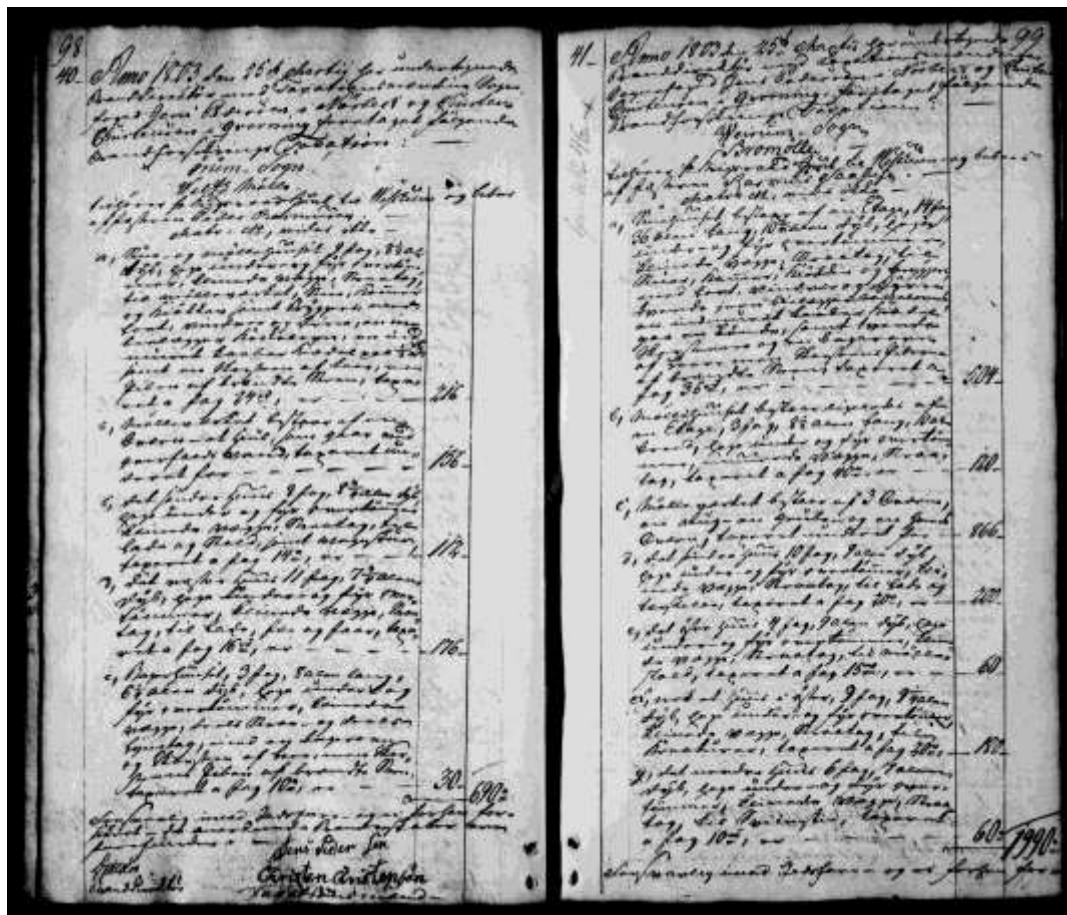
Da folketællingen i 1801 fandt sted, var Peder Rasmussen endnu enkemand, og han omtales som en møller med jord. Husholdningen stod hans søster Maren Rasmusdatter for. Hun havde også mistet sin ægtefælle, og hendes søn Karl Lassen på otte hørte til husstanden. Mørch-børn var der ingen af, men den 19-årige Anne Jensdatter, sikkert datter af Jens Andersen og Kirsten Christensdatter i Velds, hjalp til i huset, og hende giftede Peder Rasmussen sig med den 30. juni 1801, skønt han var næsten fyrre år ældre end hun.

Velds Mølle brandforsikres og bliver selveje

Fra 1803 findes der en beskrivelse af Velds Mølle, da den takseredes til brandforsikringen.

Ejeren var stadig Viskum Hovedgård. En vurdering satte mølleværket til 156 daler og husene til 216 daler.

Man bemærker, at der allerede på dette tidspunkt var opført et bagehus, der blev takseret til 30 rigsdaler.

Brandtaksation fra 1803, hvor man kan se en vurdering af bygningerne og inventaret i Velds Mølle og Bro Mølle (Bro Mølle se "Tjele på langs", 2012). Kilde: Statens arkivalier online.

Velds Mølle bliver selveje

I 1806 blev Velds Mølle købt til selveje, men tilsyneladende gik livet ellers blot sin vante gang i familien. Peder Rasmussen og Anne Jensdatter fik flere børn, hvoraf nogle døde, og da han selv døde den 26. juli 1828, 86 år gammel, var ingen af sønnerne gamle nok til at overtage møllen. Datteren Kirsten, behørigt opkaldt efter Peder Rasmussens afdøde første kone, var ugift og 25 år gammel, Ane 13 og sønnerne Jens og Peder, henholdsvis 1 og 11 år gamle. En søn Rasmus, født i 1810, var tjenestekarl i Velds i 1834, men da boede Anne Jensdatter med nogle af de andre børn i Fårdal, Viskum Sogn, og levede af sin jordlod. Det gjorde hun også ved folketællingen i 1840, hvor hun stadig havde alle børnene med undtagelse af Rasmus omkring sig. Datteren Kirsten var nu 37 år gammel og havde en lille datter uden for ægteskab, som var 6 år gammel og hed Petrea Christensdatter. Anne Jensdatter døde den 23. marts 1841, og stadig med undtagelse af Rasmus var hendes børn hos hende i Fårdal. Datteren Ane Pedersdatter blev gift med tjenestekarlen Niels Andersen et halvt år efter sin moders død, og hendes søster Kirstens lille datter blev optaget i hendes hjem som plejedatter. Der var i 1845 kommet to børn i Anes ægteskab med Niels Andersen, som sikkert overtog Anne Jensdatters hus med jordlod. Det var gået ned ad bakke for møllerfamilien, men Ane Pedersdatter tog hånd om sine søskende Kirsten og Jens, som man finder i hendes hjem i 1850. Kirsten var spinderske, og Jens daglejer. Ane Pedersdatters mand Niels Andersen (Degn) kunne leve af sin

jordlod, og som 70-årig ernærede han sig selv, Ane og en søn som daglejer i agerbruget. Han døde dog få dage efter folketællingen. Parrets søn Anders Nielsen Degn overtog deres husfæste, for hos ham kom Ane på aftægt, og hun døde her i 1884.

Ny slægt i Velds Mølle

I Velds Mølle gik det kun fremad og opad, da den blev købt af Christen Andersen på 31, der kom til møllen fra Hjermind den 1. juli 1829 sammen med sin kone Ane Kirstine Nielsdatter på 32 og sønnen Niels på 6.

Folketællingen i 1834 fortæller, at familien da bestod af endnu to børn, den 4-årige Anders og den 2-årige Mariane samt en 80-årig enkemand ved navn Niels Andersen Skibelund fra Løvskal. Han var måske slægt, og som aftægtsmand opholdt han sig i Velds Mølle i nogle år før sin død i 1839. Endvidere talte familien en tjenestedreng og en tjenestepige.

Ved folketællingen i 1840 var der kommet et nyt familiemedlem til. Det var Ane Kirstines brordatter Maren Jensdatter på 7, der opholdt sig i møllen som parrets egen datter. Den næste folketælling, i 1845, oplyser, at Christen Andersen stammede fra Løvskal. Her blev han født den 3. marts 1798 på en udflyttergård, som hans forældre Anders Christensen og Maren Pedersdatter drev. Ane Kirstine Nielsdatter stammede fra Bjerring, og hendes forældre var gårdfolkene Niels Jensen og Ane Jensdatter.

I 1845 var Niels Christensen blevet 22 år gammel, og folketællingen fortæller, at han var født i Bjerring ligesom sin mor. Ved hans dåb kaldes hans forældre bønderfolk. Hans fødsel fandt sted den 22. september 1823, få måneder efter at hans forældre var blevet gift i Bjerring Kirke. Ved ægteskabets indgåelse den 21. juni samme år benævnes Christen Andersen tjenestekarl og Ane Kirstine Nielsdatter bondepige i kirkebogen.

Niels Christensen deltog givetvis nu, i 1845, i møllearbejdet i faderens mølle, hvilket hans bror Anders sikkert også gjorde, da han var femten år gammel. Søsteren på fjorten kunne hjælpe til i husholdningen, men alligevel var der ansat en tjenestepige. Der var desuden et plejebarn Nicoline Jensdatter fra Ingstrup på otte i huset, sandsynligvis en søster til Ane Kirstines brordatter, der hørte til familien i 1840. Et ældre ægtepar Peder Christensen og Maren Pedersdatter, hvoraf han omtales som daglejer og almisselem, var indsiddere. Han stammede fra Næsborg, mens hun var fra Vester Velling. Deres 24-årige datter Maren var født i Ørum. Disse tre har sikkert været en billig arbejdskraft for møllerfamilien.

I Folketællingen 1845 omtales Christen Andersen som mel- og grynmøller, men allerede den 19. oktober 1837 havde han i lighed med mange andre møllere i disse år fået bevilling til at måtte bruge en skallekværn (pille- eller grubbekværn). Det blev måske ikke til noget i første omgang, for bevillingen blev givet igen i 1846.

Christen Andersens søn Niels opfører nyt stuehus

Begge møllerfolk i Velds Mølle døde i 1852, Ane Kirstine den 8. september, og Christen Andersen den 22. december. Julen må have været forfærdelig for deres børn – og de begravede endda først deres far efter nytår, den 3. januar 1853. Men sønnen Niels kunne til alt held overtage møllen. Familien har siddet godt i det, for allerede fire år senere lod han opføre et nyt stuehus og en ny udbygning.

Brandtaksationsprotokollen fra 1857 fortæller herom, at stuehuset, som lå i syd og var på 12 fag, var opført i grundmur med stråtag, og det takseredes til 1800, sikkert rigsdaler. En bygning i nord, ligeledes med stråtag, var på 10 fag, hvoraf de 7 var stald og karlekammer, mens værket "befandtes" i 3 fag. Denne bygning blev vurderet til 400 rigsdaler. Værket må være mølleværket, der tidligere var sammenbygget med stuehuset. Selv fortæller Niels Christensen også om byggeriet af stuehuset i en flaskepost, som han anbragte nederst i den østre skorsten. Indskriften lyder:

Aaret 1857 er dette Huus bygt af Møller Niels Christensen og Hustru Bodilline, f.

Vernerzen fra Hammershøj, og mine forfædre var Christen Andersen fra Løvskal og hans Hustru var Ane Kjerstine Nielsen af Bjerring. – Dette Huus har kostet omtrent 2000 daler-Rigsmønt. – Gud lad dette Huus være mig til Fornøjelse og mine Efterkommere til Gavn.

Weltz Mølle den 24. Juli 1857. N. Christensen, adjøs. Lev alle Vel. – Murermester Erik Andersen af Aalum har indmuret dette Skrift.

Oplysningerne, Niels giver om sine forældre, er helt korrekte. I øvrigt var hans kone en kendt person på egnen, da hun var datter af lærer, degn og kirkesanger Verner Michelsen Hvidding i Hammershøj.

Niels' kones baggrund

Bodillines far var født på Kahrmosegård, matrikel 13a i Hvidding, Vorning Sogn (nuværende adresse Bavnehøjvej 28), der ejes af Henning Fruergaard Pedersen. Verner Michelsen Hvidding fik sin lærereksamen fra Borris Præstegårdsseminarium i 1811, og han blev ansat som degn og skolelærer i Hammershøj i 1814. Året efter, den 31. marts, giftede han sig som 29-årig med Mariane Jensdatter Lanng, kromandens datter fra Hammershøj. (Se også Kvorning Mølle, "Tjele på langs", 2014).

Bodillines barndomshjem var Hammershøj Kro, her malet år 1900. Maleriet tilhører familien Stabel. Kilde: Hammershoej-by.dk.

Brylluppet fandt sted kun fire dage, efter at Mariane var fyldt sytten. Parret fik fire døtre, hvoraf Bodilline var den næst yngste, født den 29. september 1829. Hun var knap femten år gammel, da hendes mor døde, en vanskelig alder at blive moderløs i, men det var nok alligevel endnu værre for den yngste søster Karenmine, der var opkaldt efter en tidligt død søster og ikke var fyldt to. Hun måtte undvære sin mor hele livet.

Hvidding-familien boede det meste af tiden i Hammershøj, dog ikke i degneboligen. I 1823 købte Verner Hvidding nemlig Mejkærgård, nu Randersvej 44, i Over Hammershøj, måske for at få en ekstra indtægt, men der var også bedre forhold for familien i gårdens stuehus. Da datteren Christiane Madsine døde af tæring 27½ år gammel i 1852, solgte han imidlertid gården. Mejkærgårds stuehus er bevaret, men udbygningerne er nedrevet.

Luftfoto af Mejkærgård, hvor udbygningerne nu er nedrevet. Foto udlånt af Knud Erik Riisager.

Verner Hvidding flyttede sikkert tilbage til boligen i skolehuset, som blev fornyet i 1854. Bygningen eksisterer stadig omend i forandret skikkelse på adressen Stadionvej 4.

Skolen med skolestue og bolig blev bygget i 1854, mens Verner Michelsen Hvidding var lærer i Hammershøj, og den var hans bolig i to år. Denne skolebygning findes stadig i Hammershøj, men den er dog stærkt renoveret. Den ligger på Stadionvej 4. Foto udlånt af Knud Erik Riisager.

På dette tidspunkt var det af børnene kun Bodilline og hendes lillesøster Karenmine, der levede, og den 3. august 1854, samme år, som faderen og Karenmine flyttede ind i den nye bolig, giftede Bodilline sig 25 år gammel med den 31-årige møller Niels Christensen. Verner Hvidding tog sin afsked i 1856 og flyttede til Bodilline i Velds Mølle, hvor det nye stuehus stod klart året efter. Han døde 75 år gammel i 1862 og blev begravet på Ørum Kirkegård. Den 20-årige Karenmine giftede sig lige efter med den dobbelt så gamle gårdmand Axel Jensen i Hammershøj.

Niels Christensen som møller

Mølleriet gik godt for Niels Christensen, og at han var stolt af, hvad han evnede, lyser ud af dokumentet, han affattede, da det nye stuehus stod færdigt.

De moderne tider holdt også deres indtog i Velds Mølle, for tyve år efter at han havde

overtaget møllen, måtte han løse næringsbrev, da han skulle have fremmed hjælp. Det skete den 18. april 1873, men allerede tre år senere døde han – den 12. september 1876.

Vindmølle og bageri

Samme år, som Niels Christensen døde, opførtes en vindmølle ved en gård (nuværende adresse Tjelevej 35) på Ørum Mark syd for Tjele Mølle (se "Tjele på langs", 2014), så af konkurrencemæssige årsager stod i 1877 en lille spåntækt vindmølle færdig øst for Velds mølledam. Den er længst nedrevet. Konkurrencen var virkelig hård i disse år efter ophævelsen af mølleprivilegiet.

Endvidere blev der i det gamle stuehus anlagt et nyt bageri med dobbelthvælvinger, men møllen havde som nævnt allerede bagehus i en separat bygning ved vurderingen i 1803. Velds Mølle blev i anledning af nybyggeriet og ændringerne nyforsikret, og det hedder i brandforsikringen:

En vandmølle og vindmølle og bageri med hvælvinger.

Forsikret for:	Stuehus	1800 kr.
	Vindmøllen	2900 kr.
	Mølløværkerne	1010 kr.
	Vandmøllehus	840 kr.
	Lade, stald og svinehus	300 kr.
	Bageriet med dobbelthvælvinger	600 kr.

Bodilline førte møllen videre i nogle år, og hun nævnes som enke, husmor og møllejer i Folketællingen 1880. På det tidspunkt var der to hjemmeværende børn, en datter Ane Kirstine Nielsen på 23 og sønnen Mathias Anthon Nielsen, der kun var 11 år gammel. Bodilline måtte klare sig med en tjenestekarl og en tjenestepige, men hun var en stærk kvinde, hun arbejdede meget, og hun fødte mange børn. Heraf døde i hvert fald to som små.

Bedstemor H.C.'s optegnelser

En af Bodillines døtre gav i 1918 en beskrivelse af Velds Mølle med dens mennesker og dens omgivelser. Beskrivelsen ser ud til at være afleveret af et barnebarn af skribenten, for den hedder "Bedstemor H.C.'s optegnelser" og er fra den 16. juli 1918, skrevet få måneder efter moderens død.

Der hvor Vejen bugter sig ned mellem de paa begge sider ret høje Banker og brat fører ned til Engdraget langs med Nørreaa, laa i Midten af det forrige Aarhundrede en for mig lun og hyggelig lille Rede, hvorfra jeg har saa mange smaa Barndomserindringer..... Jeg husker saa tydeligt Byggeformen, det efter den Tids Skik ret store og hyggelige Vaaningshus som mine Forældre havde ladet opføre Aar 1856 af solid Grundmur med antagelig store Vinduer og Døre. Det laa i den sydlige Side ud til Haven, som var Fars Stolthed, med sine Espalier opad Muren, sine frit staaende Frugttræer, Græsplæner med smaa Blomstergrupper og bugtede Gange ned til det lille Lindelysthus i det sydøstlige hjørne af Haven ned til Møllebækken.

I den nordlige Længes østre Del var Mølleriet og det store Overfalds Vandhjul var placeret udenfor Gavlen, hvorfra det kastede sine brusende Vande ned i Bækken, som derefter ganske stille rislede videre hen forbi Bageribygningen, hvor det store Kirsebærtræ stod og hang med Grenene ud over Bækken, hvilket dog ikke afskrækkede os Børn fra at kravle i den og klynge os til de tynde Grene for at naa de fristende sorte Bær, - fortsatte ud mellem Engene sydpaa indtil den naaede vore Enge, saa gjorde den pludselig omkring, gennemskar Vasen og fortsatte sin Vej øster ud for til sidst at spæde Nørreaaen med sin smulte Vande.

Skribenten slutter med et par strofer, der lyder således:

*Skal jeg end i Kødet lide, det til Gode tjener mig.
Driver mig fra Synd i Tide. Skynder mig o Gud til Dig.
O saa vorder jeg beredt, modnes til en Evighed,
ej ved Regn og Solskin ene, Tørke med og Storm kan tjene.*

*Siden frisk og glad jeg kan, ogsaa Omsorg bære.
Takke dig min Frelsermand, for de mange Gaver kære.
Glæden dog i dig er bedst, vær hos mig en daglig Gæst.*

Det er vanskeligt at se, hvem af døtrene, der kan være tale om, men hun skriver selv, at hun var den tredje i "barnerækken", og så kan det kun være Christiane Vernerdine, som blev født den 4. november 1859. Hun fortæller desuden, at hun i en del år var mindste barn – det passer også på hende. En lillesøster døde halvandet år gammel i 1861, og det næste barn var en dreng, som blev født i 1865 – han døde fem år gammel i 1870. Christiane Vernerdine var ikke hjemme ved folketællingen i 1880, men opholdt sig som tjenestepige hos sin moster Karenmine i Hammershøj.

Hvolrisgård i Hersom Sogn. Foto udlånt af Lokalhistorisk Arkiv for Møldrup og Omegn.

Den 3. oktober 1884 blev Christiane Vernerdine i Viskum Kirke gift med Hans Christian Jensen, født den 9. december 1857 i Fårdal, Viskum Sogn. Hans mor var den ugifte Birthe Marie Pedersdatter på 29, der udlagde den ligeledes ugifte ungkarl Jens Hansen, Fårdal, som barnefader.

Hans Christian voksede op som plejebarn, senere tjenestekarl hos enken Ane Marie Christensdatter på Fårdal, en stor gård i Viskum Sogn.

Jens Hansen var søn af ejeren af Hvolrisgård i Hersom Sogn og havde tjent hos Ane Marie Christensdatter i mange år. Så han tog sig på den måde lidt af sit barn, da det blev sat i pleje hos hans gamle madmoder, men han giftede sig ikke med barnets mor. Derimod blev enken Kirsten Jensen på en gård i Vigstrup, Vinkel Sogn ved Viborg, hans kone knap to måneder efter Hans Christian fødsel. I 1872 flyttede Jens Hansen som enkemand tilbage til Hvolrisgård med Kirstens datter, som blev gift med degnen og skolelæreren i Hersom. Der var ikke andre børn, der levede, så den eneste, der nu kunne overtage

Hvolrisgård var den "uægte" Hans Christian, som kom til Hvolrisgård i 1881. Christiane Vernerdine fulgte så efter i 1884, men da levede Jens Hansen ikke længere. Han døde den 28. april 1882.

Det endte således godt for Hans Christian, og han og Christiane Vernerdine sad på Hvolrisgård til 1906, da den blev afhændet.

Velds Mølle sælges

Bodilline fik tilladelse til at sidde i uskiftet bo, men den 14. februar 1885, tinglæst den 26. februar, mageskiftede hun Velds Mølle med gården matrikelnummer 9a i Øby By, Viskum Sogn, der ejedes af Poul Christensen. Stuehuset er opført af ham i 1880, men ombygget i 1995. Gården ejes nu af Petri Holding.

Bodilline drev gården i Ø i flere år ved hjælp af sønnen Martin Anthon Nielsen og tre tjenestefolk. Gården, der hed Mosegaard, nu Østervangsvej 37, afhændede hun for 13.400 kr. den 17. januar 1895 til sin svigersøn Niels Christian Nielsen. Han var en ældre gårdmandssøn fra Vammen, der var gift med hendes datter Ane Kirstine. Selv om Bodilline ifølge skødet fik en aftægtskontrakt med svigersønnen, flyttede hun til Hvolrisgård i 1898, måske ikke så underligt, da Ane Kirstine døde barnløs kun 41 år gammel samme år. Det følgende år giftede Niels Christian Nielsen sig med en ganske ung lokal pige, så Bodilline ville nok have været i vejen, hvis hun var blevet.

På Hvorslevgård, hvor Bodilline sikkert fandt trøst for tabet af datteren, finder man hende i Folketællingerne 1901 og 1906 som slægting og enke med formue. Ifølge en artikel i "Viborg Stifts Folkeblad" fra den 6. august 1912, boede hun da i Viborg, og hun og hendes mand fik her det eftermæle, at de var "ordentlige og velstillede folk". Bodilline døde i Viborg den 2. marts 1918 og blev begravet den 8. marts på Ørum Kirkegård ved siden af sin mand.

Hvorfor Bedstemor H.C.?

Christiane Vernerdine døde den 27. juli 1941 i Klejtrup, hvor hun og Hans Christian havde boet siden december 1923. I ingen af de tællinger, hvor ægteparret er fundet, finder man børn.

Derfor må det være en anden eller andre, for hvem Christiane Vernerdine var Bedstemor H.C. Og det var der også. I flere folketællinger finder man tilknytning til slægten Therkildsen i Ørris i Hersom Sogn. Således var den 18-årige Else Marie Therkildsen tjenestepige på Hvorisgaard i 1890. Hun var datter af gårdmand Jens Therkildsen og Birthe Marie Sørensdatter. Ved folketællingen i 1901 var hun erstattet af Ane Cathrine Gregersine Nielsdatter, som var hendes kusine, idet Ane Cathrine Gregersine var datter af hendes faster Nielsine Fransisca Therkildsen, og både hun og Jens var børn af gårdmand og sognefoged Terkild Gregersen og Else Nielsen i Ørris.

Nielsine Fransisca var født i 1855 og blev tidligt gift med landpost Christen Nielsen fra Hobro, og de bosatte sig på Ørris Hede, hvor der blev født flere børn, bl.a. Ane Cathrine Gregersine den 20. marts 1882. I folketællingen to år før hendes fødsel omtales faderen som daglejer og husejer, men ellers altid som post. Sidste gang her på stedet var i Folketællingen 1890, hvor Ane Cathrine stadig boede hjemme. Men da hun voksede til, kom hun til Christiane Vernerdine og Hans Kristian Jensen på Hvolrisgård, hvorfra hun blev konfirmeret i 1896. Hun opholdt sig sandsynligvis her til sit giftermål den 18. juli 1905 med snedker Sofus Kristian Bundgaard af Stubbegård. Denne gård ligger i Hersom Sogn, og her var Kristian Bundgaard født. Både Ane Cathrines biologiske far og Hans Kristian Jensen var forlovere. Umiddelbart før ægteskabets indgåelse havde Ane Cathrine Gregersine officielt fået efternavnet Lemtoft, som hendes far også brugte. Hvorfor mon Ane Cathrine Gregersine tog det navn, kan man godt spørge, da hun altid, efter hun var blevet gift, kaldte sig Bundgaard. Allerede i folketællingen i 1906 finder man hende og manden i Klejtrup på matrikel 7o, Viborgvej 1 i Klejtrup. Sofus havde en snedkersvend ansat i sin virksomhed.

Ane Cathrine og Sofus Bundgaard med to af deres tre døtre. For dem blev Christiane Vernerdine og Hans Christian bedsteforældre, og de boede næsten nabo til dem. Foto udlånt af Klejtrup Lokalhistoriske Arkiv.

Ane Cathrines mor og far var allerede da flyttet til Klejtrup, og senere kom også Hans Christian og Christiane Vernerdine til byen. Parret boede i Klejtrup i resten af deres levetid. Sofus Bundgaard blev selvstændig, og hans forretning voksede sig stor og blev til møbelfabrikken Thelna. Den lå på hjørnet af Viborgvej (nr. 1) og Sandstræde (nr. 2).

Christiane Vernerdine og Hans Christians hus på Sandstræde 4 eksisterer endnu. Personen, som står foran huset, der hedder Elbak, kan være Hans Christian Jensen, den uægte søn af Jens Hansen fra Hvolrisgård, der senere kom til ære og værdighed. Foto udlånt af Klejtrup Lokalhistoriske Arkiv.

Hans Christian Jensen døde den 13. august 1932, mens Christiane Vernerdine overlevede sin mand i næsten ti år og døde den 29. juli 1941. Christiane staves i øvrigt med K i kirkebogsindførslen her, men hun er døbt Christiane, og selv om fødselsindførslen i Ørum Kirkebog er lidt utydelig, er datoen den 4. november og ikke den 11., som Klejtrup Kirkebog har det.

Ane Cathrines far døde i 1930, hendes mor i 1934, men Sofus og Ane Cathrine levede til meget høj alder og døde henholdsvis den 23. juli 1971 og den 26. februar 1982, så Ane Cathrine blev 100 år gammel – og kunne have fortalt mange nulevende sin historie.

Tilbage til Velds Mølle, hvor gårdejer bliver møller

Poul Christensen kom fra sin fars gård i Viskum, hvor han blev født den 3. juli 1837.

Forældrene var Christen Poulsen og Ane Christensdatter, som også var født i Viskum. Da Poul Christensen købte Velds Mølle, var han 47 år gammel, en gift mand og far til fire børn. Hans kone hed Christine Laursen/Laustsen og stammede fra Thisted i Tapdrup Sogn, hvor hun blev født den 13. marts 1848. Hendes far Laust (døbt Lars) Johansen var husmand og teglbrænder. Hendes mor hed Anne Marie Christensdatter. Måske fordi Laust Johansen stammede fra Viskum Sogn, flyttede familien hertil, hvor den bosatte sig på en gård i Ø by midt i 1850'erne.

Christine blev gift med Poul Christensen af Ø den 7. juli 1870 i Ørum. I kirkebogen står, at hendes forældre boede i Ørum, men de boede stadig i Viskum ligesom Poul. Dog blev en søn Kristen Kristensen, der blev født den 14. august 1871, døbt i Ørum, så Christine og Poul har muligvis boet her en tid. En datter, Ane Kirstine, fødtes den 12. juli 1876 i Viskum, hvor Poul havde overtaget sin fars gård.

Møllersvend tager over

Poul Christensen, der på det tidspunkt allerede var flyttet til Viborg Mark, solgte sidst på året 1889 møllen til gårdejer, fhv. møllersvend Johannes Jensen fra Skjern i Ringkøbing Amt. Johannes Jensen blev født den 9. december 1859 i Marup, Skjern Sogn, som søn af jordbruger Jens Nielsen og Abelone Madsdatter. Hans kone Inger Marie Jensen var datter af gårdejer Jens Laustsen og hustru Kirsten Laustdatter i Hulbæk, Ørum Sogn, født den 16. juni 1865, og således en pige, der havde hjemme i det sogn, hvor Velds Mølle ligger. Johannes Jensen havde lært mølleriet i modsætning til mange møllere på denne tid, der bare gav sig i kast med erhvervet, og var ved folketællingen i 1880 svend på Bundsbæk, en gård med mølle, i Kongensholm Leding i Dejbjerg Sogn, Ringkøbing Amt, hos møller Niels Iversen. Denne mølle lukkede i 1950, men er fint restaureret og er nu en del af Ringkjøbing-Skjern Museer (se "Vindmøller og Vandmøller i Danmark", bind 1) og har adressen Bundsbæk Møllevej 25, Skjern.

Bundsbæk Mølle. Foto Anna Marie Lebech-Sørensen.

Johannes Jensen og Inger Marie Jensen blev viet i Ørum kirke den 13. november 1888, og kirkebogen betegner brudgommen som gårdejer af Skjern Sogn. Men året efter blev han mølle ejer, og skødet på Velds Mølle læstes den 9. januar 1890. Købet af Velds Mølle kom sikkert i stand, fordi han med sin kone arvede 800 kr. efter hendes forældre, og hendes bror, Jens Christian Jensen, senere kaldt Jens Christian Laustsen, lånte dem penge. Ifølge Folketællingen 1890, umiddelbart efter købet, havde Johannes Jensen samme folkehold, en tjenestepige og en tjenestekarl, som Bodilline ved folketællingen i 1880, selvom han ikke var særlig velstillet.

I ægteskabet med Inger Marie fødtes Kirstine Marie den 29. april 1890, Jens den 23. juli 1891, Jens Alfred Marup den 29. juni 1893 og Peter Kristian Jensen den 30. august 1900. Ved dennes døb stod nedennævnte mølleforpagter Jens Peter Østergaards hustru fadder.

Bageriet nedlægges, forpagter ansættes

Måske havde Johannes Jensen problemer med at drive bageriet, som han fjernede i 1894, og måske var han ikke så god til at være selvstændig møller, for allerede året før, den 9. november 1893, bortforpagtede han møllen på ti år til møllersvend Niels Chr. Jensen, der skulle betale 300 kr. i forpagtningsafgift det første år og 400 kr. de følgende år.

Niels Chr. Jensen finder man ved folketællingerne i 1890 og 1901 som møllersvend på Foulum Mølle (nuværende adresse Overlundvej 16) hos gård - og mølleeejer Thomas Jensen. Han var født i Finderup den 1. juni 1843 og anføres i de to ovenstående tællinger som gift. Der var åbenbart ikke arbejde til ham, hvor han havde sit hjem – og det var i Viskum.

Niels Chr. Jensen var søn af smed Jens Petersen og Dortha Jensdatter, der først boede i Rødding Sogn, derefter i Finderup, og i Folketællingen 1850 finder man familien i Kølsengårde, Vorde Sogn. Tredive år senere, ved folketællingen i 1880, boede Niels Christian Jensen som møllersvend og indsidder i et hus i Ø by, Viskum Sogn. Da var han 37 år gammel og havde været gift med den jævnaldrende Lovise Christensen fra Hjerminde Sogn siden den 29. december 1867. Hun var født den 28. august 1843 som datter af gårdbestyrer Christen Larsen og Ane Cathrine Sørensdatter. Fadderne ved hendes dåb var bl.a. Hedemølle Mads Brøndum og hans hustru. Hedemølle ved Møbæk, et tilløb til Gudenåen, lå i Lee Sogn og ophørte i 1963. I 1980 blev den indrettet til Hedemølle Efterskole. Tilbage af møllehuset er kun en møllesten, der er indsat i muren i nærheden af stedet, hvor møllehuset stod.

Niels Christian Jensen bliver møllersvend

Lovises mor døde tidligt, og hendes far giftede sig igen. Da hun blev gift med Niels Christian Jensen, skete det i Tapdrup Kirke, for hendes far, der nu var husmand, boede på Thisted Mark i Tapdrup Sogn. Selv om hendes far kun var husmand, var hun hjemme hos ham og kom ikke ud at tjene. Skønt hun ikke kom ud blandt fremmede, traf hun Niels Christian Jensen, der var soldat i Viborg, blev gravid og fødte sønnen Laust Peter Jensen den 28. februar 1867 i Tapdrup. Det varede det meste af et år, inden parret blev gift, for det skete først den 29. december 1867. Måske skulle Niels Christian først være færdig med militærtjenesten.

Som gifte boede de en kort tid i Tapdrup, men de flyttede til Vejrum først på året 1868 med deres lille dreng og med en ny på vej.

I Vejrum omtales Niels Christian Jensen som indsidder, og som indsidder flyttede han med sin familie et halvt år senere til Rødding. Den 20. juli 1871 rejste familien videre til Ørum, og fra nu af omtales han som husmand ved børnefødsler fra 1871 til 1882. I Ørum arbejdede Niels Christian muligvis som møller i alle årene, for han blev som omtalt kaldt møllersvend ved folketællingen i Viskum i 1880. Det blev han altid kaldt siden, også da familien var flyttet til Vejrum igen. Her fødtes sønnen Jens den 25. februar 1887, og da omtales Niels Christian Jensen i kirkebogen som indsidder og møller. Fadder var netop møller Thomas Jensens kone Marie Andreasen i Foulum.

Niels Christian og Lovise flyttede tilbage til Viskum, hvor man finder dem i Folketællingen 1890. De har åbenbart følt sig mest hjemme her, men de boede – Niels Christian var som nævnt ikke hjemme – nu ikke i Ø by. De var flyttet til Over Viskum. Her boede de også i 1901, uden hjemmeværende børn, hos købmand P. Andersen Kjær på matrikelnummer 8b, (nuværende adresse Over Viskumvej 14). Stuehuset og et af udhusene stammer fra 1823, så de har været benyttet af Louise – især, for Niels Christian var jo ansat hos mølleren i Foulum.

Måske boede familien også i Viskum, mens Niels Christian var forpagter af Velds Mølle, for familien var der både før og efter 1893, hvor han forpagtede møllen.

Forpagtningen opgav Niels Christian allerede efter fem års forløb. Måske kunne han ikke finde ud af at være selvstændig møller i Velds, eller også kunne han ikke klare sig økonomisk. Han blev svend igen. En dygtig møller har han uden tvivl været, for stillingen i Foulum Mølle må have stået åben for ham, da han vendte tilbage til den.

Familien finder man ikke efter 1901 hverken i Viskum, hvor Lovise ikke længere boede hos

købmanden, eller i Foulum, hvor møllen havde fået ny ejer og ny møllersvend.

Foulum Mølle, ca. 1926. Foto udlånt af Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv.

Mølleforpagter Jens Pedersen Østergaard

I 1898 blev forpagtningen af Velds Mølle overtaget af Jens Pedersen Østergaard, som var født i Pederstrup den 1. oktober 1866, mens hans kone Louise Kirstine Christensen var fra nabolaget. Hun kom nemlig fra Kvorning, hvor hun blev født den 20. februar 1869 som datter af skolelærer og kirkesanger Peter Christensen, født i Sevel, og Maren Kirstine Jensen, der stammede fra Veddinge i Fårevejle. Hendes far forpagtede senere Stendalsgård, ligeledes i Kvorning (nuværende adresse Kvorning Møllevvej 16).

Tiden inden Velds Mølle

Jens Pedersen Østergaard og Louise Kirstine fik deres første barn, Agnes Petrea, i Kvorning den 14. januar 1894, mens han var møllersvend i Kvorning Mølle, mens deres andet, også en pige, der fik navnet Maren Kirstine, kom til verden i Ravnstrup den 7. februar 1897. Her var Jens Pedersen Østergaard blevet forpagter af vandmøllen, der efter også at have fungeret som vafabrik i omkring 25 år, nu igen udelukkende udnyttede vandkraften til kornformaling (se Kistrup Mølle "Tjele på langs", 2010). Ravnstrup Mølle virkede som dambrug i 70 år, indtil 2009, da det blev nedlagt, fordi det spærrede for fiskene i Gårdsdal Bæk.

Jens Pedersen Østergaards baggrund og familie

Jens Pedersen Østergaard var søn af gårdfolkene Peder Sørensen Østergaard og Birthe Marie Nielsen, begge født i Pederstrup ligesom deres tre sønner. Deres yngste barn var en pige, som blev født i Gullev i 1877, mens familien boede i Bøgeskov og Peder Sørensen Østergaard kun var husmand. Ved folketællingen i 1880 havde parret en landejendom i Fiskbæk, og de blev senere aftægtsfolk hos den yngste af deres sønner Anders Østergaard i Mønsted.

Sønnen Søren Peder Pedersen Østergaard var ligeledes bosat i Mønsted, hvor han arbejdede på kalkværket. Jens Pedersen Østergaards lille familie var også en tur omkring Mønsted, inden han forpagtede Velds Mølle. Megen forpagtning blev det dog ikke til, for i 1905 var vandhjulet sandet til, så møllehus og møllerværk ikke kunne benyttes.

Velds Mølle er ikke længere mølle

I folketællingen det følgende år ses familien Østergaard da heller ikke i Velds Mølle, ja, møllen omtales end ikke, for Johannes Jensen kaldes husejer på matrikel 9a. Det er dog en fejlskrivning, da denne ejendom er en gård, som har en anden ejer. Mølle og møllegård

havde matrikelnummer 7, og i Folketællingen 1911 betegnes Johannes Jensen igen som mølleeejer i Velds Mølle (dog også som husejer). Man ser, at Johannes Jensens kone Inger Marie er død. Datteren Kirstine Marie er opført som husbestyrerinde og har en lille søn. Da Inger Marie døde den 20. december 1909, kaldes hun i kirkebogen husmandskone i Velds Mølle. Stedet opfattedes nu åbenbart kun som et husmandssted. Jordtilliggendet var ret lille, kun ca. 6 skæpper, hvilket vil sige under 1 tønde land.

Johannes Jensens videre skæbne

Efter Inger Maries død ser det ud til, at hendes bror ønskede sine penge udbetalt af Johannes Jensen, for umiddelbart efter folketællingen i 1911, nemlig den 7. januar, begyndte en fagedforretning, idet Johannes Jensen var gået fallit. Det gik meget langsomt med at få sagen afsluttet, for først den 11. juli 1913 kom hans ejendom på endelig tvangsauktion, og det blev netop gårdejer Jens Chr. Laustsen i Hulbæk, Inger Maries bror, der som højst bydende den 24. juli samme år fik udlægsskøde på ejendommen. Han havde da allerede som sin ejendom fået møllegård, vandkraft og mølledam skilt fra med matrikelnumrene 7c og 7d. Med undtagelse af disse matrikelnumre overdrog han samme dato gården til gårdejer Lars Jespersen i Velds.

*Jens Christian Laustsen (1862-1930), Hulbæk, Ørum Sogn.
Foto: Nettet.*

*Boline Kristine (1895-1982)
gift med Søren Levring, datter
af ovenstående, Foto: Nettet.*

*Boline Kristines bryllupsbillede viser familiens sociale status
sammenlignet med fætteren Jens Jensens. Foto: Nettet.*

I Johannes Jensens bo finder man ganske overraskende et skadesløsbrev til Dansk Interessentskab angående fremstilling af maskiner til patenterede cementmursten. Hvordan dette skal forstås, er uklart, men hvis Johannes Jensen har anskaffet sig sådanne maskiner, må man gå ud fra, at han har fremstillet cementmursten. Blandt andet denne produktion kan være årsagen til, at han ikke selv drev møllet. Umiddelbart kunne det synes at være en klog disposition at finde en anden levevej, fordi tiderne allerede på dette tidspunkt var ved at blive dårlige for de gamle møller, og Velds Mølle åbenbart var ved at gå i forfald. Men det lykkedes ikke for Johannes Jensen at klare sig, selv om han måske brugte sin vandkraften i produktionen af cementmursten, men den var som nævnt stærkt vigende.

Johannes Jensens søn, Jens Jensen. Foto: Nettet.

Johannes Jensen flyttede fra egnen, og da hans søn arbejdsmand Jens Jensen af Hadsund blev gift med Anine Gravesen af Elsø på Mors den 14. november 1916, var Johannes Jensen bestyrer i Elsø og kaldtes forhenværende møller. Han opholdt sig ikke her ikke ved folketællingen først på året, og ved den næste folketælling fem år senere havde Johannes Jensen det seneste årstid boet hos sønnen og svigerdatteren i Sall, hvor han betegnes som møller. Et "A" anfører, at han var arbejdsløs. Han står opført som en person uden fast bopæl, og derefter tabes sporet.

Ny virksomhed i Velds

Trods den lange nedgangsperiode for Velds Mølle kom der atter gang i den. I folketællingen i 1906 finder man på matrikel 3i i Velds på nuværende adresse Overlundvej 1A snedkermester Jesper Andersen Blomquist, født den 25. marts 1879 i Kvorning, og hans kone Maren Laustsen, født den 4. februar 1878 i Velds Huse i Ørum Sogn. Jespers bror Alfred og hendes bror Martin hørte til husstanden og var begge snedkerlærlinge. Maren var datter af husmand Laust Nielsen og Ane Johannesen, mens Jesper Andersen Blomquist var søn af skrædder Peter August Blomquist. Navnet viser, at han stammede fra Sverige, og hans kone Jensine Nielsen kom også langt borte fra, da hun var født i Hals. Ved folketællingen i 1880 havde de fem børn, hvoraf Jesper (her kaldt Esper) var den foreløbig yngste.

Seks år før Maren og Jesper A. Blomquist blev gift, fik de en søn den 25. september 1898, som blev døbt Anton. Han døde allerede den 15. februar 1899 i Velds, men alligevel holdt de to sammen, selv om de i årene derefter ikke boede samme sted. Da Anton blev født, arbejdede Jesper i Hammershøj, og Maren opholdt sig hjemme hos faderen.

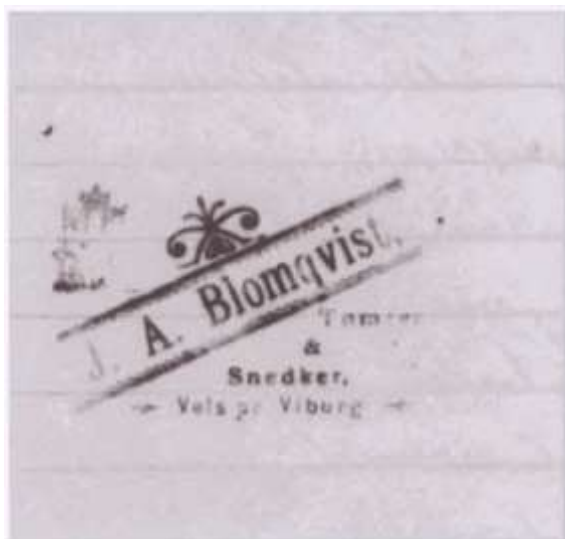
Men både Maren og Jesper A. Blomquist kom til Velds i Ørum Sogn i 1904, hun fra Hjorthede, han fra Kvorning. Han havde da ved købekontrakt af 1. februar købt en lille ejendom i Velds med matrikelnumrene 3h af Velds, Ørum Sogn, og 9r af Øby By, Viskum

Sogn. Den nuværende adresse er Overlundvej 2, og ejeren er nu Anne Mette Thomsen. Jesper og Maren blev gift i Velds den 25. oktober samme år, og en søn, der blev deres eneste barn, der nåede til skelsår og alder, kom til verden den 13. december 1906 og fik navnet Henry Emil.

Jesper A. Blomquist lærte åbenbart snedkerfaget, men kaldes også tømrer(mester), og han blev meget tidligt selvstændig, selv om man ikke skulle synes, at han havde de bedste økonomiske forudsætninger herfor. Det kneb også meget for ham i begyndelsen. I 1905 måtte han afhænde det meste af ejendommen, hvor han havde indrettet et værksted. Han beholdt kun en byggeplads ud mod landevejen, der fik ovennævnte matrikelnummer 3i. Den nuværende ejer er Benny Christensen.

Alligevel satte han i Folketællingen 1906 stolt sit stempel under rubrikken:

“Enhver, der driver selvstændig Virksomhed i Haandværk og Industri, anfører her sin Forretningsadresse samt Firmanavnet. Det samme gælder Direktører for industrielle Aktieselskaber, Andelsselskaber o. l.”

Blomquists stempel, som han stolt sætter i Folketællingen 1906.

Jesper A. Blomquists økonomiske problemer sluttede dog ikke her, for i 1909 tog han pant i huset. Endog i en petroleumsmotor, der befandt sig dér, blev pantsat. Men han arbejdede sig op, og han blev Velds Møllens foreløbige redning.

Ak, hvor forandret! Men møllen genopstår

Den 6. august 1912 bragte "Viborg Stifts Folkeblad" en artikel med et billede af det gamle stråtækte mølleanlæg med overskriften "Velds Møllens Ruiner". Artiklen bragtes i anledning af, at snedker Blomquist i Velds havde købt de medtagne bygninger, hvoraf stuehuset for nogle år siden, som der står, var det smukkeste og bedste på egnen. Dæmningen var tilsandet, og møllehjulet sad fast i sandet i udløbet, men nu skete der noget på stedet. Blomquist havde allerede ladet opføre en smuk og solid bygning til mølle, fabrik og savskæreri. Stuehuset fra 1857 stod endnu, men han var i færd med at nedbryde det for at lade et nyt opføre. Det var ved denne lejlighed den tidligere omtalte flaske blev fundet. Det er helt tydeligt, at avisen begræder forfaldet, men glæder sig over, at der igen vil komme gang i hjulene i Velds Mølle.

Den 6. august 1912 bragte "Viborg Stifts Folkeblad" en artikel med et billede af det gamle stråttækte mølleanlæg med overskriften "Velds Møllens Ruiner". Avisen begræder forfaldet, men glæder sig over, at der igen vil komme gang i hjulene i Velds Mølle.

Formaliteterne var ikke helt i orden, da avisen bragte denne artikel, men Blomquist havde allerede fået skrevet en købekontrakt med Jens Chr. Laustsen den 11. januar 1912 på en parcel af 7a og 7b, dvs. ovennævnte matrikelnumre 7c og 7d, og denne kontrakt blev fuldbyrdet ved skøde læst den 24. juli 1913, samme dag som Jens Chr. Laustsen afhændede den øvrige del af Johannes Jensens ejendom. Blomquist afhændede i øvrigt sit hus på Overlundvej samme år. Huset blev nedbrudt, og det nuværende derefter opført.

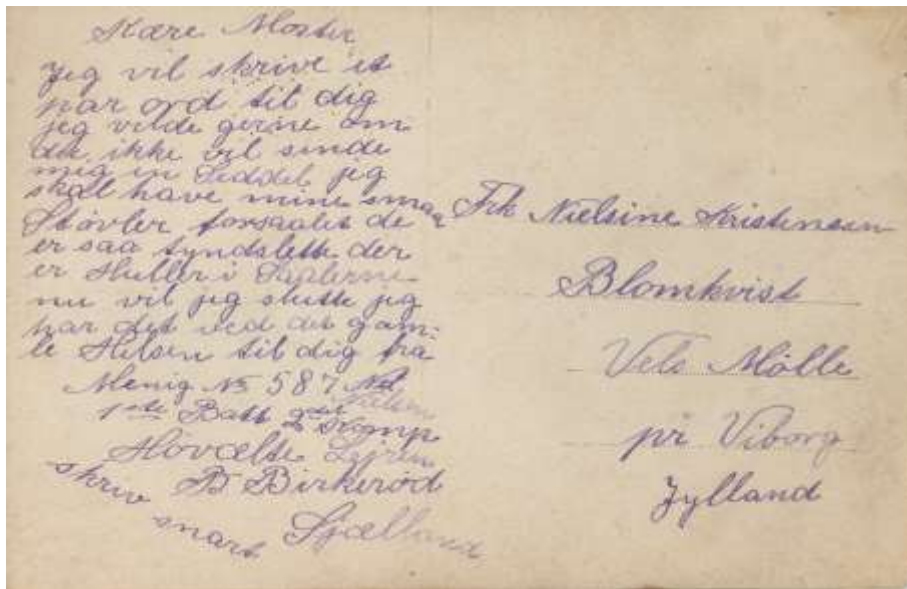
Velds Mølle 1915. Foto udlånt af Karsten Sørensen.

Blomquist som succesfuld forretningsmand

Der kom virkelig atter gang i Velds Mølle. Blomquist kaldtes i begyndelsen snedker og tømrermester, senere maskinfabrikant og sidst mølleejer, møller og købmand (fra 1925). Tilsyneladende var han en succesrig mand, der allerede i 1922 havde bil, og i hvert fald i 1925 ifølge folketællingen en chauffør, *ansat ved mølleriet i Velds*, ligesom hans kone havde *husassistent*. Måske hjalp det på økonomien, at en ugift partikulier ved navn Peter Georg Buck fra København i nogle år havde ophold i Velds Mølle. Han døde i 1941, 86 år

gammel, som aldersrentenyder i Mollerup, og kirkebogen oplyser, at han var skibsfarer og søn af en lods. Måske bragte han et pust fra den store verden til Velds.

Men Jesper Blomquist havde personlige sorger. Hans første kone Maren døde, kun 36 år gammel, den 28. december 1914 fra ham og deres lille søn, og han klarede i de første år hus og hjem ved hjælp af husbestyrerinder. Den første var sandsynligvis Nielsine Kristensen, som var barnebarn af mølleren Christen Hansen og Kirsten Frandsdatter i Kvorning Mølle (se "Tjele på langs", 2016), der fortsatte sit liv som husbestyrerinde.

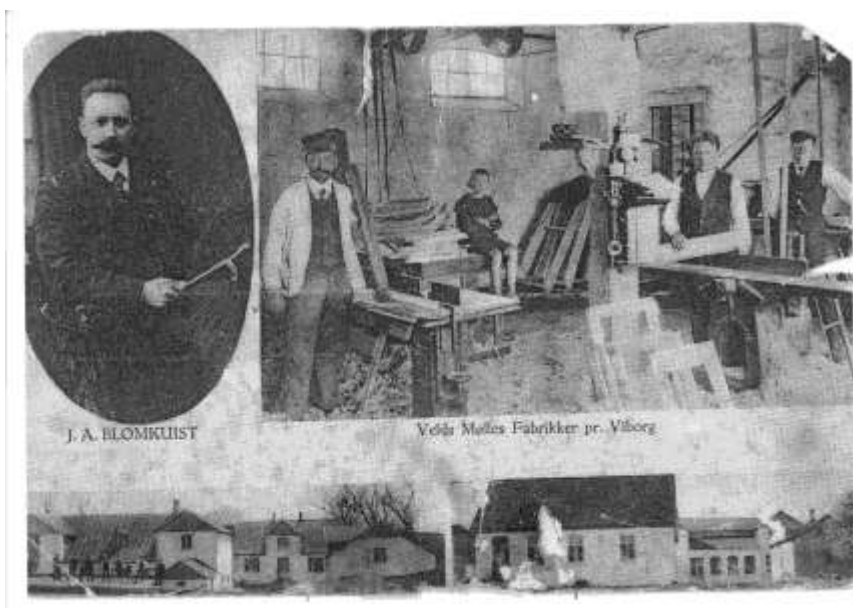

Kristen Nielsen (1894-1982) Kvorning-møllereis oldebarn, skriver kort til sin moster hos Blomquist. Hans moder døde, da han blev født. Derfor skriver han til hende. Foto udlånt af Jan B. Hansson.

Nielsine blev hurtigt afløst af Maren Halskov, datter af en træskomager i Bigum, der ligger i nabolaget. Men Blomquist var åbenbart ivrig efter at blive gift, selv om han ikke ønskede fælleseje med en eventuel ægtefælle.

I marts 1916 blev der tinglyst en ægtepagt mellem ham og Inger Marie Andersen fra Skovsgaard og i december samme år med Ane Cathrine Kirstine Jochumsdatter, en

købmandsdatter fra Grundfør, som kom til Velds Mølle i 1917, da hun var 42 år.

Jesper Andersen Blomquist og interiør fra møbelfabrikken. Foto udlånt af Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv.

Ved folketællingen i 1921 kaldes hun Blomquist, men tælleren sætter et spørgsmålstegn ved både Jesper Blomquist og hende i rubrikken, hvor der angives, om man er gift. Deres vielse er ikke fundet, men i folketællingen fra 1925 kaldes hun Blomquist, og da hun døde den 13. juni 1929, skrives hun som Kathrine Blomquist i kirkebogen. I årene fra 1926 til hendes død blev der ifølge en regnskabsbog tilhørende maler Søren Alsen i Velds udført meget vedligeholdelsesarbejde og moderniseringsarbejde på stuehuset i Velds, og det fortsatte fra 1929 til 1931. Om det har været med henblik på at blive boende i Velds, eller det var, fordi Blomquist påtænkte at sælge Velds Mølle er uvist, men i hvert fald blev Velds Mølle afhændet et par år senere. Muligvis var det ikke stuehuset i Velds, der blev malet og tapetseret overalt. Det kunne meget vel være det nye hus, bungalowen nævnt nedenfor, som Blomquist lod opføre i Ørum.

Jesper Blomquist anlægger en motormølle i Ørum

Allerede den 16. juni 1926 fik Jesper Blomquist skøde på matrikelnummer 8s i Ørum by, og to år senere, den 10. juni 1927, på 8aa. Han opførte sikkert i første omgang et udsalg af korn- og foderstoffer og en købmandsforretning ud mod vejen på 8s, mens han senere opførte bygningen bagved på 8aa, som kom til at rumme motormøllen. Dette anlæg ses på det foto, som blev brugt i "Danske Møller" fra 1934.

*Jesper Blomquists første butik og motormøllebygningen i baggrunden.
Foto udlånt af Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv.*

I ovennævnte regnskab oplyses, at en lagerbygning, sandsynligvis den i Ørum, blev malet i 1927, og i 1930 står der udtrykkeligt, at det var en lagerbygning i Ørum, der blev malet to gange. Her malede Alsen også et hus til motoren. Det var i 1928, og i 1929 malede han butiksinventar. Sidst nævner han, at han har skrevet og påmalet et skilt med ordene Velds Mølle i 1931.

Blomquist på det tidspunkt, hvor han anlagde motormøllen i Ørum. Kilde: Danske Møller, 1934.

Endnu i folketællingen 1930 boede Jesper Andersen Blomquist på Velds Mølle, men da han afhændede møllen i 1934, var den forreste bygning i Ørum sikkert revet ned, da han og hans familie skulle have et sted at bo. I stedet for den lave forretningsbygning med rampe, blev der opført en stor bungalow, hvor der var indrettet indkørsel til møllen og forretning i underetagen. Denne bygning findes endnu og har adressen Østergade 3.

Huset er ganske imponerende og havde flere lejligheder, for Jesper Blomquists familie var ikke stor, da den kun bestod af Henry Emil, sønnen af første ægteskab, og hans tredje og sidste kone. Den tredje kone hed Maria Moosmann og var født den 28. juni 1890 i Tyskland. Ifølge "Danske Møller" blev hun gift den 30. oktober 1931 med Jesper Blomquist. Det var dog den 3. oktober i 1930, og hun står også anført som Maria Blomquist ved folketællingen den 5. november 1930.

Den store bungalow, hvor der var indrettet forretning i underetagen, og motormølle i baghuset findes stadig på Østergade 3 i Ørum. Foto udlånt af Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv.

Folketællingen ti år senere fortæller, at Maria, der arbejdede i købmandsbutikken – ejendommen har i tællingen matrikelnummer 8a – nu ikke ligefrem var født i Tyskland, men i Tandslet ved Sønderborg, der imidlertid var tysk fra 1864 til 1920. Fra dette område var der også kommet et plejebarn ved navn Helga Petersen, som var født i Løjt ved Aabenraa og nu var ti år gammel.

Velds Mølle ophører som kornmølle

I 1934 blev Velds Mølle solgt til Holger Rune. Han kom til møllen fra Kolding som en respektabel mand, hvad han også havde været som handelslært, men hans umiddelbare fortid var meget broget.

Han var født den 2. januar 1895 i Storarden, som søn af baneformand Hans Johansen Rasmussen og Salomine Knudsen, der var ordentlige folk. Hans Johansen var ansat ved banen blandt andet som stationsleder i Bækkelund ved Viborg (nu nedlagt). Parret flyttede til Aarhus, og som sine forældre boede Holger Rune med sin kone og lille datter her. Men han blev skilt og så sikkert ikke sin lille pige mere. Det var måske årsagen til hans nedtur. I 1930 blev han fængslet i Middelfart på grund af tyveri og betleri, fik otte måneders fængsel og blev sendt til Vridsløselille for at udstå straffen. Han var flygtet fra fængslet flere gange, men var nu gift med en enke Augusta Jensen i Kolding. Hun havde penge, som han købte

Velds Mølle for.

Holger Rune så godt ud, 175 cm høj, var mellemlønt med gråblå øjne, og desuden ganske velklædt efter visitationsprotokollen i Middelfart. Han har sikkert kunnet charmere sig ind hos enken i Kolding, som han blev gift borgerligt med i 1932. Han blev produkthandler og uldhandler i Kolding. Det fortsatte han sikkert med at være til sin død i 1967.

Salget af Velds Mølle skete med forbud mod at drive mølleri som erhverv – naturligt nok, når Blomquist havde flyttet kornmøllen til Ørum. Vandhjulet erstattedes nu af en turbine, og snedkeriet fungerede som møbelfabrik fra sidst i 1930'erne under de to brødre Peter og Rasmus Skovgaard Jensen. De var født i Hornslet i henholdsvis 1906 og 1910, som sønner af Rasmine og Jens Laurits (Skovgaard) Jensen. Faderen var oprindelig tømrer, men blev senere fabrikant, idet han grundlagde Hornslet Stolefabrik.

Maleri af Velds Mølle signeret af M.C. Sørensen i 1940. På bagsiden står der Skovgaard Jensen. Ingen tvivl om, at det er et bestillingsarbejde. Foto udlånt af Karsten Sørensen.

I 1941 købte brødrene købte Velds Mølle, men Rasmus omtales allerede i en senere avisartikel som værende her i 1937, og Peter nævnes i kirkebogen som snedkermester i Velds Mølle i 1938, da han og hans kone Agnes fik en søn døbt.

Rasmus ses ligesom Peter i Folketællingen 1940, nu også som snedkermester, men det blev Rasmus, der fortsatte alene i møllen, for han købte den ene halvdel af den i 1941, den anden i 1942.

Ansatte på Velds Møbelfabrik. Fra venstre ses Aage Sørensen, Henry Blomquist, Nikolaj Kjær, Jens Rogild, Aage Andersen, Darry Pedersen og Viggo Larsen. Billedet er formodentlig fra sidst i 1940-erne. Foto udlånt af Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv.

Velds Møbelfabriks endeligt

Rasmus Skovgaard, der virkede i Velds Møllefabrik i ca. 50 år med stor succes, døde den 1. juli 1987, og hans kone Viola, som var født den 30. september 1911, den 1. december 1988.

Ørum Møbelfabrik hærget af brand i morges. Under denne overskrift bragte Viborg Stifts Folkeblad dette billede den 20. april 1988.

Samme år, den 20. april, var fabrikken blevet udsat for en voldsom brand, hvor produktionsfabrikken og maskinparken samt vare- og råvarelager blev helt ødelagt. Kun stuehuset, der ikke var beboet, og en fritliggende lade blev reddet.

Mogens Thielemann Høyer i haven på Velds Mølle sammen med Viola Skovgaard til venstre, de to øvrige damer er ukendte. Foto udlånt af Karsten Sørensen.

Den 10. maj 1990 overtog plejesønnen Mogens Thielemann Høyer (1936-2015), der var kommet til Skovgaards som feriebarnd fra København, ejendommen ved arveudlægsskøde. Han solgte den til sin søn i 1999, og den nuværende ejer, Jesper Kjær, overtog ejendommen i 2007. Det eneste, der er tilbage af Velds Mølle, er det smukt restaurerede stuehus fra 1912, laden, mølledammen med stemmeværk og turbinen i sit kammer.

Velds Møllens smukt restaurerede stuehus og mølledammen, som det ser ud i 2017. Fotos: Anna Marie Lebech-Sørensen.

En ansats skildring af Velds Møbelfabriks produktion

Om fabrikken kan man læse i *En beretning om huset på Østermarksvej 59 i Ø og dens beboere*, egentlig Degnehuset, skrevet efter oplysninger af Jens Peter Jensen, tidligere Højen 4C, Ørum. Hans far købte huset i 1918, da Jens Peter var 5 år gammel. Jens Peter kom tidligt ud at tjene, og efter at han havde arbejdet på forskellige gårde i det lokale område, tog han langt væk fra hjemmet, bl.a. til Bornholm. Efter Anden Verdenskrig arbejdede han med at fremstille brændstof som tørv og briketter, indtil han i 1950 blev ansat på Velds Mølle, hvor man fremstillede møbler, mest stole og borde til hverdagsbrug, skriver han. I ovennævnte avisartikel om branden står der dog, at fabrikken først og fremmest producerede stole af ædlere træsorter.

Men Jens Peter Jensen har måske ret, da han arbejdede på fabrikken i 32 år, indtil han gik på pension som 70-årig. Han havde i sin stue en smuk stol, som han selv havde håndfremstillet, dog var polstringsarbejdet blevet udført af en anden. Stolen var prototypen på en stol, som blev skilt ad for at danne skabelon for en masseproduktion. Fabrikken ophørte efter branden i 1988.

Jens Peter Jensen (1912-204), fotograferet i haven ved "Degnehuset" i Øby. Foto udlånt af Karsten Sørensen.

Et eksempel på en stol fremstillet på Ørum Møbelfabrik. Stolen er en Erik Buck model 67. Den kaldes også Captain's Chair. Foto udlånt af Karsten Sørensen.

Jesper Blomquists søn, Henry Emil, der i 1940 anføres at være fraskilt, arbejdede i møllen fra begyndelsen, og det har han sikkert gjort til den 15. maj 1947, da hans far afhændede møllen. Jesper Blomquist købte i 1945 grunden matrikel 8 bc i Ørum. Denne bebyggede han i 1948, og der boede han til sin død. Huset, som ligger der endnu, har nu adressen Vestergade 11. Vestergade 27, matrikel 8bf, ejede Blomquist fra 1947 til 1949.

Henry Emil døde "ugift", står der i kirkebogen, få år senere, den 6. december 1951, og han blev begravet på Ørum Kirkegård på sin 46 års fødselsdag. Han benævnes da maskinsnedker af Ørum og er åbenbart vendt tilbage til det, der var hans oprindelige erhverv. Da Jesper Blomquist selv døde den 9. juni 1956, kaldes han partikulier og forhenværende møller af Ørum.

Jesper Blomquists historie er historien om en mand, der startede som snedker og tømrer, og som sikkert købte Velds Mølle for at udnytte vandkraften til andet end kornformaling, men som endte med at blive møller og købmand.

KILDER OG LITTERATUR

VELDS MØLLE

Viborg Stifts Folkeblad 6. august 1912.

Bedstemor H.C's optegnelser (1918) (afleveret til Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv af Erik Bundgaard Bryld, Klejtrup).

Meyn og Loft: Danske Møller. 1934

Kristian Vestergaard: Vandmøller i Viborg amt. Eget Forlag, 1975.

Jens Peter Jensen, Ørum, optegnelser 1985. Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv.

Slægten fra Velds Mølle. Viborg, Slægtsarkivet, 1987.

Møbelfabrik lagt i ruiner. Viborg Stifts Folkeblad 20. april 1988.

Tjele på langs, 2010 og 2014.

Materiale om familien Bundgaard, afleveret af Erik Bundgaard Bryld, Klejtrup, til Klejtrup Lokalhistoriske Arkiv ved Ragna Kolind.

Karsten Sørensen, Ørum, har bidraget med billeder og oplysninger.

Fhv. arkivleder Svend Haakon Jensen, Ørum, har været meget behjælpelig især med at fremskaffe og stedfæste ejendomsoplysninger.

Møller nævnt i forbindelse med Velds Mølle:

Bundsbæk Mølle. Kim Clausen: Vandmøller i Skjern og Egvad Kommuner. 1987, Anna Marie Lebech-Sørensen: Vindmøller og Vandmøller i Danmark. Bind 1. 2001.

Foulum Mølle. Lise Andersen: Vindmøller langs Randers-Viborg landevej. Tjele på langs, 2000.

Ravnstrup Mølle. Viborg Historie. Fra nettet.

Ørum Mølle. Lise Andersen: Vindmøller langs Randers-Viborg landevej. Tjele på langs, 2000.

Anna Marie Lebech-Sørensen

cand. mag. i engelsk og dansk. Tidligere seminarie- og gymnasielektor.

Forfatter, har bl.a. skrevet 4 bind om Vindmøller og Vandmøller i Danmark.

Dyrehegnet 6, 7120 Vejle Øst.

Tlf. 75 81 57 34. Mail: amls@pc.dk